

Berchtesgaden (19 november 1940) voorgeschiedenis, inhoud en resultaat *

door Dr. Albert DE JONGHE.

*

De koningskwesitie gedurende de bezetting vertoont verscheidene aspecten. Ik beperk mij tot één ervan : de politieke betrekkingen tussen Leopold III en Hitler van de capitulatie tot Berchtesgaden. De politieke betrekkingen tussen de koning en de regering Pierlot blijven, op één uitzondering na, onbesproken.

Ik besef dat het onderwerp fel omstrede is. Ik wil proberen het zo zakelijk mogelijk, op grond van het thans beschikbare bronnenmateriaal, te behandelen. Verwacht van mij geen waardeoordeel over het beleid van de koning. Ik acht mij niet bevoegd als aanklager of als verdediger op te treden. Ik beperk mijn taak tot die van de onderzoeksrechter die eerlijk en volhardend tracht zijn dossier zo volledig mogelijk samen te stellen. Die taak is, in de gegeven omstandigheden, al moeilijk genoeg. Bij gebrek aan bronnen blijft veel in het duister.

Spreek ik geen oordeel uit over het beleid van koning Leopold III, ik schroom niet mij uit te spreken tegen de geloofwaardigheid van de leopoldistische versie. Ik meen dat het zinloos is de benaming : leopoldistische versie tussen aanhalingstekens (ironiserende of andere) te plaatsen. Die benaming is juist en adequaat. De l.v.** waarover ik het hier herhaaldelijk zal hebben is immers de authentieke en de orthodoxe. Men vindt ze uitvoerig geformuleerd in het Witboek, voorbereid en uitgegeven door het secretariaat van de koning, en in het

* Eerste deel van de mededeling over de politieke betrekkingen Hitler-Leopold III van 28 mei 1940 tot 7 juni 1944 voor het colloquium over de koningskwesitie. Voor de bewijsvoering wordt verwezen naar mijn boek : *Hitler en het politieke lot van België (1940-1944) deel I : Koningskwesitie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden (28 mei - 19 november 1940)*, Antwerpen-Utrecht, De Nederlandsche Boekhandel, 1972, 488 blz.

** Voortaan wordt leopoldistische versie afgekort tot l.v.

Verslag van de Commissie van Voorlichting, waarvan de leden door koning Leopold zelf werden benoemd.

De koningskwestie gedurende de bezetting is de politieke kwestie gesteld door de aanwezigheid van het als krijgsgevangen beschouwde staats- en legerhoofd in het bezette land. Chronologisch én wezenlijk vindt zij haar oorsprong in de beslissing van de koning zijn regering niet naar het buitenland te volgen. Zij riep automatisch de vraag op hoe de vorst, ofschoon krijgsgevangene, zou handelen indien de omstandigheden hem de kans boden nog een politieke rol te spelen.

Voor de Duitse legerleiding kwam de beslissing van de koning als een volkomen verrassing. Voor Hitler rees toen de vraag, die meteen voor hem de koningskwestie schiep: wat met Leopold III, staatshoofd en opperbevelhebber, die weigert zijn regering naar het buitenland te volgen omdat deze van daaruit de oorlog wenst voort te zetten? Viel er met die vorst geen politiek te voeren? Hitlers beleid ten opzichte van koning Leopold III bij het begin van de bezetting staat in het teken van die vraag.

Om te beginnen laat hij toe dat de krijgsgevangen koning niet naar Duitsland wordt overgebracht. Hier gaf Hitler gehoor aan de Italiaanse voorsprekers, meer bepaald de zuster van de koning, Marie José, kroonprinses van Italië. Anders dan de l.v. het wil doen geloven besloot koning Leopold, vrij van Duitse druk, het kasteel te Laken als residentie te aanvaarden.

Voor de krijgsgevangen koning was het alternatief niet: België of Duitsland; maar in België: een bescheiden villa in Tervuren of het kasteel van Laken.

Hitler verleent zijn voorname krijgsgevangene ook de politiek berekende toelating kardinaal Van Roey op 31 mei in Laken te ontvangen. (De koning had er de Führer om verzocht.) Het resultaat was het herderlijk schrijven van de kardinaal (2 juni) waarin de capitulatie gerechtvaardigd en de « zaak van de koning » vereenzelvigd werd met het heil van het vaderland. Toen Hitler de toelating tot het onderhoud gaf, wist hij nauwkeurig in welke zin de kardinaal tot de katholieken zou spreken: tegen de regering Pierlot. Niets kon de Führer welgevalliger zijn dan de kardinaal voor de koning en tegen de regering in het strijdperk te zien treden. Geen wonder dat de Duitsers toen de vergelijking maakten tussen Van Roey en Mercier. Hoe hard de slag aankwam voor de zwaar geblameerde katholiek Pierlot en zijn ministers, leest men in de gedenkschriften van M.H. Jaspar: « A la capitulation des soldats, le cardinal joignait la capitulation des âmes ».

Spoedig biedt Hitler de koning een mogelijkheid zich in te schakelen in de politiek.

Op 31 mei 1940, in de loop van de vroege namiddag, verschenen twee geheime zendboden van Hitler te Laken. Zij brachten de koning de uitnodiging tot een onderhoud met de Führer. Die twee zendboden waren staatsminister Otto Meissner en een privé persoon, Karl Gebhardt. Dat Meissner drager was van de verrassende uitnodiging, kan men als normaal beschouwen: als chef van de Präsidialkanzlei vertegenwoordigde hij Hitler als staatshoofd. Maar Gebhardt? Waarom werd hij, die geen openbare functie bekleedde, bij die gewichtige zending betrokken? Geen woord daarover in de l.v. — tenzij dat Gebhardt « een intiem medewerker van Himmler » was.

Prof. dr. med. SS-Gruppenführer Karl Gebhardt was inderdaad een vriend en politiek medewerker van de Reichsführer SS. Als beroemd osteoloog telde hij onder zijn patiënten koning Leopold zelf, twee van 's konings kinderen en een reeks Belgische vooraanstaanden uit de rechtstreekse omgeving van de vorst. Uit de teruggevonden brieven van Gebhardt aan Himmler blijkt dat de professor van zijn medicale reizen naar België vóór de oorlog gebruik gemaakt heeft om politieke inlichtingen over de koning en zijn entourage in te winnen. Die informaties hebben ongetwijfeld het beeld helpen bepalen dat Hitler en Himmler zich vóór 10 mei 1940 van de politieke bruikbaarheid van Leopold III hadden gemaakt. Zij verklaren waarom Hitlers keuze viel op Gebhardt om hem, naast Meissner, de kiese zending toe te vertrouwen, drie dagen na de capitulatie, de krijgsgevangen koning tot een politiek gesprek uit te nodigen.

Over de besprekingen te Laken in de namiddag van 31 mei verneemt men in de l.v. slechts dat de koning beslist weigerde op Hitlers uitnodiging in te gaan. De bewijsvoering is verre van overtuigend. Volgens generaal Van Overstraeten, de toenmalige militaire raadgever van de koning, was het antwoord van de koning echter een principieel ja. Maar de vorst stelde het incognito voor « *comme répondant aux circonstances* ». Ik hecht groot belang aan het getuigenis van Van Overstraeten omdat het volledig bevestigd wordt door de gebeurtenissen na 31 mei 1940.

Hitler, aldus de l.v., zou zich geërgerd hebben aan de weigering van Leopold en met weerwraakmaatregelen bedreigd. Gebiedend ontbood hij de koning naar Berchtesgaden. Zonderling genoeg: nagenoeg vier en een halve maand na de weigering van 31 mei.

De waarheid is totaal anders. Hitler antwoordde al op 4 juni 1940. Hij verklaarde zich verheugd om het principieële ja, zei echter het incognito onaanvaardbaar te achten en stelde voor het einde van de militaire operaties in Frankrijk af te wachten. (Op 4 juni, na Duinkerken, was de tweede fase van het Duitse offensief in Frankrijk begonnen.) Zal Van

Overstraeten dat zakelijke antwoord van Hitler in drie punten zomaar verzonden hebben? De feiten spreken een duidelijke taal en bevestigen de versie-Van Overstraeten. Op 26 juni wordt de tekst van de Duits-Franse en van de Italiaans-Franse wapenstilstandsverdragen officieel bekend gemaakt. Diezelfde dag doet koning Leopold een lange wandeling met kolonel Kiewitz, zijn vriendelijke bewaker, in het park van het kasteel te Laken. Na de wandeling gaat een telex van Kiewitz aan Meissner, de politieke contactinstantie tussen de koning en Hitler. De inhoud van de telex is voor de Führer bestemd.

Kiewitz meldt: « Koning... verzoekt U [Meissner] de Führer opnieuw (erneut) ervan te verzekeren dat hij steeds bereid is hem, wanneer en waar ook voor een onderhoud te ontmoeten. » Men stelt dus vast dat de koning zich houdt aan Hitlers timing van 4 mei, zoals men die geformuleerd vindt bij Van Overstraeten: kom op de kwestie terug na het einde van de militaire operaties in Frankrijk. Ik ga niet in op de andere in de telex aangeroerde kwesties: krijgsgevangenen, distantiëring ten aanzien van de regering Pierlot, het Belgische goud (7 miljard) dat, volgens de koning, door de Duitsers « onmiddellijk » van Frankrijk teruggeëist zou moeten worden (het mag niet ter beschikking komen van de regering Pierlot).

Voor de kennis van de verhouding koning-Hitler is de telex van 26 juni 1940 een document van kapitaal belang. Er rijzen twee vragen:

1. Is het document authentiek?
2. Is het geloofwaardig?

Op die twee vragen is het antwoord ja. Ik wacht nog altijd (dat is sedert november 1972) op een weerlegging van de bewijsvoering in mijn boek.

Ik resumeer straks het antwoord van Hitler op de boodschap van de koning via Kiewitz. Wij moeten nu eerst de blik richten op de regering-Pierlot in Frankrijk.

Men weet dat zij, onder de indruk van de Franse ineenstorting, gedurende enkele weken (meer bepaald tot eind juli) de oorlog als geëindigd heeft beschouwd. Op 26 juni — men lette op de datum — vertrekt uit Sauveterre-de-Guyenne, een dorpje in het zuidwesten van Frankrijk waar de regering een voorlopig onderkomen heeft gevonden, een Belgisch diplomaat, Berryer, naar Laken. Hij brengt een verzoenende boodschap van de Belgische regering voor koning Leopold. Dringend nodig is het, betoogt hij, met de Duitsers onderhandelingen aan te knopen over twee kwesties:

- a) de terugkeer van de Belgen (burgers en militairen) uit Frankrijk ;
- b) een wapenstilstand of een « andere overeenkomst » (een vrede ?) met Duitsland.

Wat de tweede kwestie betreft verklaart de regering niets te zullen ondernemen zonder het advies van de koning. Oordeelt hij dat het nuttig en mogelijk is dat de regering ontslag neemt, dan is zij daartoe bereid.

Men kent de verontwaardigde commentaar van de l.v. : de regering was dus bereid de weg van de politieke capitulatie op te gaan. Ik stel de vraag : dacht de koning zelf toen aan een andere weg ? Volstrekt onafhankelijk van elkaar stelden de koning te Laken, de regering te Sauveterre-de-Guyanne, op dezelfde dag (26 juni 1940) een gekarakteriseerde politieke daad. Beiden beschouwden de Duitse militaire overwinning als een onomkeerbare gebeurtenis waarvan zij bereid waren de politieke gevolgen te aanvaarden — om te beginnen, contacten leggen met de overwinnaar. Welke partij mag hier, hoog van de toren blazend, de andere bereidheid tot politieke capitulatie verwijten ? Is er een essentieel verschil tussen, enerzijds, de regering die op 26 juni de koning wijst op de dringende noodzakelijkheid politieke onderhandelingen met de overwinnaar aan te vatten en, anderzijds, de koning die uitgerekend dezelfde dag Hitler opnieuw laat weten tot een politiek gesprek bereid te zijn ? Ik zie er geen, tenzij dat de koning zich rechtstreeks tot Hitler wendt, de regering slechts tot het Belgische staats-hoofd.

Op de verzoenende boodschap van de regering volgde op 4 juli een kil afwijzend antwoord uit Laken. De koning, aldus kabinetschef Fredericq, onthoudt zich van elke politieke daad. Hij ontvangt geen politieke persoonlijkheden. Spaak heeft in dit verband geschreven : « le silence du roi nous a sauvés. » Er is méér dan een « silence du roi ». De koning weigert duidelijk het aangeboden contact met de regering.

De vraag is : waarom ?

Het gaat niet op de afwijzende houding van de koning te verklaren door zijn besef dat hij zich als krijgsgevangene tot politieke passiviteit verplicht weet. Men stelt immers vast dat wanneer hij op 4 juli neen zegt tot de regering, hij al tweemaal ja gezegd heeft tot Hitler (op 31 mei en op 26 juni). Wanneer de koning door Fredericq doet schrijven dat hij geen politieke persoonlijkheden ontvangt, heeft hij al tweemaal aan Hitler laten weten tot een politiek gesprek met hem bereid te zijn. Er moet dus, ter verklaring van de houding van Leopold ten opzichte van de regering, naar een andere oorzaak dan zijn status van krijgsgevangene gezocht worden. Sedert de koning op 31 mei in beginsel aanvaard heeft Hitler te ontmoeten, en vooral sedert de telex van 26 juni, beschikt hij

niet meer over enige vrijheid van beweging : hij wacht op het antwoord van Hitler of, en zo ja, wanneer deze hem ontvangen wil. Hier ligt ook, meen ik, de verklaring waarom hij in de zomer van 1940 niet ingegaan is op herhaalde voorstellen van Belgische zijde, een regering te vormen : wachtend op het antwoord van Hitler kan hij op die voorstellen niet ingaan. Als hij in het bezit is van Hitlers antwoord, later, kan hij dat evenmin, omdat de Führer hem elke politieke activiteit verbiedt. Het beroep op zijn status van krijgsgevangene is dan niets meer dan een geschikt voorwendsel om zijn neen ogenschijnlijk te rechtvaardigen. Anders uitgedrukt : de koning is eind mei en in juni-juli 1940 tot een politiek gesprek met de overwinnaar bereid. Daarom kan hij, voorlopig, geen politieke daad stellen als het vormen van een nieuwe regering. Om zijn afwijzende houding ten aanzien van Belgische suggesties, een nieuwe regering te vormen, te rechtvaardigen, verbergt hij zich achter het voorwendsel dat hij krijgsgevangene is. Maar die status belet hem niet ja te zeggen tot Hitler.

*
**

Na die omweg is het wellicht niet overbodig, alvorens verder te gaan, nog eens te herinneren aan de chronologische volgorde van de gebeurtenissen. Op 31 mei 1940 verklaart de koning zich in beginsel bereid tot een gesprek met Hitler, maar stelt het incognito voor. Hitlers antwoord volgt op 4 juni : hij zegt verheugd te zijn om het principiële ja, acht het incognito echter onaanvaardbaar en stelt voor op de kwestie terug te komen na het einde van de militaire operaties op het vasteland.

Op 26 juni doen zich gelijktijdig twee gelijkaardige gebeurtenissen voor :

a) per telex meldt Kiewitz, namens Leopold III, dat deze « opnieuw » uiting gegeven heeft aan zijn bereidheid de Führer te ontmoeten ;

b) uit Sauveterre-de-Guyanne vertrekt Berryer met een verzoenende boodschap van de regering die aandringt op politieke onderhandelingen met de overwinnaar. Het afwijzend antwoord van de koning dateert van 4 juli.

De aandacht dient nu gevestigd op het antwoord van Hitler op *a)* de boodschap van Leopold via de telex van 26 juni, *b)* de pogingen van de regering, na het afwijzend antwoord van de koning, toch het contact tot stand te brengen, rechtstreeks en onrechtstreeks, met de bevoegde Duitse instanties met het oog op een terugkeer naar België.

Hitlers antwoord aan de koning en aan de regering-Pierlot, vindt men vastgelegd in zijn drie instructies van 14, 17 en 30 juli 1940. Zij han-

delen, *uiterst beknopt*, over de politieke toekomst van België, de Flamenpolitiek, de aard van het bezettingsregime en de regering-Pierlot, maar *opvallend gedetailleerd* over de « politieke behandeling van de koning der Belgen ».

Wat de regering betreft, stelt Hitler ijzig vast dat er geen Belgische regering bestaat. De ministers wordt de toegang tot het bezette land uitdrukkelijk verboden.

De instructie betreffende de politieke behandeling van de krijgsgevangen koning wordt ingeleid door een opsomming van feiten : de Belgische koning heeft ettelijke pogingen ondernomen om voor zijn land en volk faciliteiten te bekomen ; hij heeft herhaaldelijk om een ontvangst door de Führer verzocht ; tenslotte heeft hij tweemaal gezant Kiewitz met verscheidene wensen bij de Führer afgevaardigd, bijvoorbeeld vrijlating van *alle* krijgsgevangenen, toekenning van een bepaalde zeggenschap in de administratie van het land, betrekkingen met Belgische autoriteiten enz. De Führer heeft geen beslissing getroffen en instructie gegeven al die kwesties dilatorisch te behandelen. Een beleefde weigering dus. Zakelijk komt de eigenlijke inhoud van Hitlers instructie hierop neer : welkdanige politieke bedrijvigheid van de koning moet worden verhinderd. (« Eine politische Betätigung des Königs der Belgier ist zu unterbinden. ») von Falkenhausen wordt opgedragen, in samenwerking met Kiewitz, de passende maatregelen te treffen. De Führer wenst rapport van de Militärbefehlshaber zodra er waarnemingen gedaan, of feiten vastgesteld worden die een gevaar voor de bezettende macht of voor de politieke ontwikkeling opleveren. Voortdurend contact van de Militärbefehlshaber met gezant Kiewitz wordt verondersteld.

Wat was er gebeurd ? Hoe was Hitlers aanvankelijk vertrouwen in de politieke bruikbaarheid van koning Leopold omgeslagen in diep wantrouwen ? Men kent niet al de informaties, schriftelijke en mondelinge, die Hitler en zijn rechtstreekse omgeving aangaande de Koning bereikt hebben. Eén althans, en van uitzonderlijk belang, is bewaard gebleven. Op 7 juli, dat is precies een week vóór de eerste instructie van Hitler, ondertekende Reeder, *Militärverwaltungschef* te Brussel, een geheim politiek verslag aan het opperbevel van het landleger (*Oberkommando des Heeres*). Het handelt over « die Königsfrage » (de term is er al). Ik citeer uit het slot : « De buitengewoon populaire vorst is het kristallisatiepunt geworden van de Belgische stabiliseringsplannen. Zijn aanwezigheid in het land wordt hier geïnterpreteerd als het bewijs dat de Duitse leiding het inzicht heeft de koning een bijzondere taak toe te vertrouwen in de nieuwe politieke ordening van West-Europa. » Dan volgde Reeders voorzichtige geformuleerde bedenking die tevens een vraag was : « Van hieruit kan niet beoordeeld worden

of zulk een resultaat van het verblijf van de koning in België bedoeld werd. »

Hitlers instructie leverde het antwoord : geen onderhoud van de koning met de Führer. Integendeel, hij wordt onder strenge controle geplaatst. (Hitler vermoedde toen nog niet dat Kiewitz en von Falkenhausen zich niet als bewaker en toezichter, maar als vrienden van Leopold zouden gedragen.) Men stelt dus vast dat Hitler ongeveer gelijktijdig zowel de koning als de regering Pierlot in de kou laat staan. Hij weigert de uitgestoken handen te drukken. Ik besef dat de geschiedschrijving niet gemaakt wordt met « indien », maar men stelle zich een ogenblik de vraag : had Hitler in juni-juli 40 positief gereageerd op de bereidheid van de koning tot een onderhoud én op de herhaalde verzoeken van de regering-Pierlot naar België te mogen terugkeren, of op één van beide, hoe zou de geschiedenis van België zich gedurende de bezetting ontwikkeld hebben ? Wellicht zou men hier een regime « à la Pétain » gekend hebben. En welk lot het staatshoofd en zijn ministers na de geallieerde overwinning zou beschoren geweest zijn, kan men slechts per analogie gissen.

Het verdient opmerking dat er in de l.v. met geen enkel woord sprake is van Hitlers strenge juli-instructies. Bevreemdend stilzwijgen op het eerste gezicht : het diepe wantrouwen van Hitler ten opzichte van de koning reeds in juli 1940 zou, na de oorlog, een niet te versmaden argument ter verdediging van koning Leopold geweest zijn. Dat men er in het leopoldistische kamp niet naar gegrepen heeft, vindt wellicht zijn verklaring in het feit dat Hitlers instructie het bewijs levert dat Leopold in het voorjaar van 1940 bereid was tot een politiek gesprek met de overwinnaar, en dat het Hitler was die het geweigerd heeft. Dat Leopold Hitlers instructies niet zou gekend hebben is hoogst onwaarschijnlijk. Daarom is het interessant te vernemen hoe Laken gereageerd heeft. Ik laat de reactie van de diep ontgoochelde Kiewitz — zij spreekt boekdelen — buiten beschouwing. Op 29 juli 1940 (dat is enkele dagen nadat Hitlers instructies de bezettingsadministratie te Brussel hadden bereikt) ontbood de koning von Falkenhausen naar Laken. Over het onderhoud koning-Militärbefehlshaber bestaat er een eigenhandige aantekening van laatstgenoemde. De koning, noteert von Falkenhausen, heeft zijn hofhouding streng bevolen « zich van alle politieke gesprekken en activiteiten te onthouden ». Ik heb, aldus von Falkenhausen verder, « de koning ronduit verklaard dat het nodig is, niet alleen zich van iedere politieke activiteit te onthouden, maar dat hij veel eerder beslist alles moet vermijden dat de schijn of de indruk van politieke activiteit verwekken kan ». In een officieel geheim verslag van enkele dagen later (begin augustus 1940)

aan het opperbevel van het landleger kwam von Falkenhausen nog eens op zijn onderhoud met de koning terug. Hij beklemtoonde geruststellend dat de koning zich volledig afzijdig hield. Betekenisvol is de laatste zin van het verslag : ik heb, schreef von Falkenhausen, de koning « geen twijfel over de toestand gelaten » en volledig begrip vastgesteld. Anders uitgedrukt — en ik acht mijn interpretatie niet gewaagd — von Falkenhausen besefte onaangenaam en ontgoochelend nieuws te brengen, en de koning berustte in een niet verwachte toestand.

Politiek beschouwd was de toestand voor koning Leopold in juli-augustus 1940 kritiek geworden. Men mag dan ook de vraag opperen of het besef dat Hitler hem wantrouwde voor de koning niet beslissend was om te pogen de Führer toch te ontmoeten.

Het zou nog ruim drie maanden duren eer hij in zijn opzet slaagde. Immers indien de koning op 19 november 1940 door Hitler te Berchtesgaden ontvangen werd, dan was het omdat hij erom verzocht had. Anders dan de l.v. met zoveel moeite wil doen geloven werd Leopold niet dringend door Hitler tot een onderhoud ontboden. Hij deed zich uitnodigen. Met die opdracht gelaste hij zijn zuster Marie-José, de toenmalige kroonprinses van Italië. Zij vertrok uit Laken naar Berchtesgaden, waar zij op 17 oktober Hitler ontmoette. Zij kwam naar Laken terug in het bezit van de verlangde uitnodiging. Alleen de plaats en de datum van de ontmoeting stonden toen nog niet vast.

Van de voorgeschiedenis van Berchtesgaden zou een onvolledig beeld geschetst zijn indien het volgende werd verzwegen. Toen Marie-José medio oktober, in opdracht van haar broer, naar Berchtesgaden vertrok, was Hitler bezig met een plan tot het vormen van een continentaal front, met inbegrip van de Sovjetunie, Frankrijk en Spanje, tegen Engeland. Of België in de ontworpen coalitie een rol zou te spelen krijgen is onbekend en het lijkt onwaarschijnlijk. Door zijn verklaring aan Marie-José : « Ik wens uw broer te spreken », gaf Hitler de indruk het in het vooruitzicht gestelde onderhoud in de ruimere samenhang te betrekken met de belangrijke besprekingen die hij in een nabije toekomst met andere staatslieden (Franco, Pétain, Laval, en Molotov) zou voeren.

De l.v. onthoudt enkel die uitnodiging van Hitler aan Leopold via Marie-José, maar zij verzwijgt dat de prinses, in opdracht van haar broer vertrokken was om de uitnodiging tot een gesprek met Hitler te gaan halen zonder dat men te Laken iets afwist van Hitlers plannen. Zodoende wordt het initiatief van Leopold handig weggemoffeld en is er nog enkel sprake van een uitnodiging van Hitler.

Nog weze hier opgemerkt dat de Führer, in oktober 1940, door het aanvaarden van een politiek onderhoud met Leopold impliciet afweek van de gedragslijn die hij in zijn juli-instructie had vastgelegd : welkdanige

politieke activiteit van de koning moet verhinderd worden. De afwijking zou slechts tijdelijk zijn.

Over de bedoeling van de tocht naar Berchtesgaden is er geen twijfel mogelijk : zij was van humanitaire en politieke aard. De koning zou Hitler om een verklaring verzoeken betreffende de waarborg van de politieke onafhankelijkheid van België na de oorlog, verklaring die ter geruststelling van de Belgische publieke opinie zou gepubliceerd worden.

Indien de woorden nog enige betekenis hebben, dan geloofde koning Leopold in november 1940 in een Duitse overwinning of tenminste in een vrede door vergelijk die het Hitler zou mogelijk maken over het politieke lot van België te beslissen. Indien de koning zich in november 1940 tot Hitler wendt met de vraag om een waarborg van de politieke onafhankelijkheid van het land na de oorlog, dan moet men redelijkerwijze veronderstellen dat hij toen dacht : Hitler zal het na de oorlog voor het zeggen hebben. Men beschouwe dit besluit niet als een verwijt. Maar het mag beklemtoond worden vermits de Commissie van Voorlichting in haar verslag beweert « qu'il serait... parfaitement ridicule de supposer que, en acceptant l'invitation de Hitler, le souverain se serait précipité au secours du vainqueur ».

Zou de politieke démarche van de koning niet veeleer als « belachelijk » moeten bestempeld worden indien de vorst uit Laken naar Beieren vertrokken was met de overtuiging dat hij zijn opwachting ging maken bij de toekomstige overwonnenen ?

Ik wens hier nu reeds een opwerping te voorkomen : ook koning Albert heeft gedurende de Eerste Wereldoorlog doen informeren naar het politieke lot van België in de eventualiteit van een vrede door vergelijk. Dat is inderdaad juist. Dan stel ik de vraag : waarom is er, in de authentieke i.v. geen plaats voor een redelijke verklaring van Berchtesgaden ? Essentieel in die versie is toch dat de koning nooit zou getwijfeld hebben aan de Duitse nederlaag.

Indien Leopold III niet gerekend had met de eventualiteit van een Duitse overwinning of van een vrede door vergelijk die het Hitler zou mogelijk maken over de politieke toekomst van België te beslissen, dan was de tocht naar Berchtesgaden politiek een zinloze onderneming, waartoe de koning door Hitler niet gedwongen werd. Integendeel, wij weten dat hij zich door Hitler deed uitnodigen met de bedoeling o.m. van de overwinnaar een waarborg betreffende de politieke onafhankelijkheid van het land na de oorlog te bekommen.

De enig zinvolle verklaring van Berchtesgaden heeft Capelle, wellicht in een onbewaakt ogenblik, aldus kernachtig geformuleerd : « En automne 1940, la carte de guerre était favorable à l'Allemagne et rien ne faisait prévoir une amélioration. » Het was, aldus nog de toenmalige

secretaris van Leopold III, de plicht van het staatshoofd rekening te houden met al de eventualiteiten. Voor zulk een aanvaardbare verklaring van Berchtesgaden is er in de l.v. geen plaats.

Voor de kennis van het verloop der bespreking te Berchtesgaden op 19 november 1940 beschikt de geschiedschrijver niet over een door de twee partijen getekend proces-verbaal. Hij moet zich tevreden stellen met twee aantekeningen :

- Een Belgische, sterk beknopt, waarvan Capelle beweert dat zij door hem geredigeerd werd nadat de koning, die geen notities had kunnen maken, hem (Capelle) het onderhoud had « verteld » (« raconté »). Het stuk staat bekend als « le rapport du roi ».
- Een Duitse, veel uitvoeriger en vollediger door Paul Schmidt, Hitlers bekende tolk, twee dagen na de ontmoeting definitief geredigeerd op grond van eigen stenogrammen. Het is het document-Schmidt.

Nagenoeg volledige overeenstemming tussen de twee documenten heerst er over de vier besproken kwesties : krijgsgevangenen, bevoorrading, bezettingskosten, politieke onafhankelijkheid van België na de oorlog.

Het grote twistpunt is te weten wat de koning gezegd heeft of zou gezegd hebben in verband met zijn herhaald aandringen bij Hitler op de waarborg van de Belgische onafhankelijkheid na het einde der vijandelijkheden. Volgens Schmidt gaf de koning toe dat België, als tegenprestatie, bepaalde beperkende akkoorden op het gebied van de buitenlandse en de militaire politiek zou moeten aanvaarden. Antwoord van de koning : Schmidt maakt zich hier schuldig aan transpositie, hij legt mij woorden in de mond die door Hitler werden uitgesproken. Schmidt zou zich dus schuldig gemaakt hebben aan vervalsing. Volgens de l.v. heeft het document-Schmidt dan ook geen enkele waarde, tenzij die welke de koning er zelf aan toekent. Die waarde is uiterst gering. Het document-Schmidt is « nullement une version fidèle mais un véritable habillage de l'entretien ».

Met zulk een a-priorisme komt men nergens. Na rijp overleg acht ik het document-Schmidt, om meer dan één reden, geloofwaardiger dan het verslag van de koning. 'Waarom zou Schmidt zich *in november 1940* aan een vervalsing hebben schuldig gemaakt ? Om de koning te compromitteren ? Hij kon toen toch de koningskwestie in het na-oorlogse België niet voorzien ? Over de zakelijke resultaten van Berchtesgaden valt er weinig te zeggen. Hitler weigerde de verlangde verklaring over de onafhankelijkheid. Hij zei te vrezen dat de vijand daarin een teken van zwakheid zou zien. Hij weigerde eveneens de invrijheidstelling van de Waalse krijgsgevan-

genen. Wat de bevoorrading aangaat deed hij slechts een vage belofte. Het blijkt niet dat er over de bezettingskosten gesproken werd. Een mager resultaat, tenzij men aanneemt dat Hitlers verklaring, bij het einde van het onderhoud, over het voortbestaan van het vorstenhuis geen ijdel woord was.

Ter rechtvaardiging van de tocht naar Berchtesgaden heeft de koning aangevoerd dat hem slechts humanitaire overwegingen hadden geleid. « Ik heb geen politieke onderhandelingen aangeknoopt. » Dat werd de koning nooit verweten, wel politieke besprekingen met Hitler gevoerd te hebben. « Ik ben teruggekeerd », betoogt hij nog, « zonder enige verbintenis te hebben aangegaan, zonder van iets afstand te hebben gedaan. » Een subtiele maar grondige vertekening van de waarheid. In de drie humanitaire kwesties waartoe, volgens de koning, het onderhoud zich zou beperkt hebben, werd hem niet gevraagd enige verbintenis aan te gaan of van iets afstand te doen. Hoe kon hij, als vragende partij, Hitler het hoofd bieden waar deze hem om geen tegenprestatie vroeg? Waarom verzwijgt de koning in zijn open schrijven aan Pirenne van 25 oktober 1945, dat het onderhoud van het begin tot het einde beheerst werd door *zijn* aandringen op een verklaring van Hitler betreffende de Belgische onafhankelijkheid na de oorlog?

Is het juist, zoals de l.v. beweert, dat Hitler noch de koning tevreden waren over het resultaat van Berchtesgaden? Ik acht het best mogelijk. Leopold had de verlangde verklaring van Hitler niet bekomen. De stemming te Laken na Berchtesgaden lijkt evenwel optimistisch te zijn geweest.

Von Bargaen, de vertegenwoordiger van de Wilhelmstrasse bij het bezettingsbestuur, rapporteerde begin december over de informatie die uit de hofkringen was doorgesijpeld. Hij meende ze te mogen samenvatten in de geruststellende formulering die hij had opgevangen: « que la Belgique, ou son roi, aura sa place dans la nouvelle Europe. » Het werd als een gunstig voorteken beschouwd dat de Führer een tegenbezoek in het vooruitzicht had gesteld. Die Duitse informatie wordt in wezen bevestigd door eigentijds Belgische. Het gaat hier om twee aantekeningen van Pierre Daye, vóór de oorlog rexistisch senator, gedurende de bezetting medewerker aan *Le Nouveau Journal*. Zowel vóór als na de capitulatie ontmoette Daye herhaaldelijk Capelle.

Op 26 november 1940 noteerde hij na een ontmoeting met de secretaris van de koning: « *Le Roi est revenu très satisfait de sa visite. Son secrétaire me dit même: « Il a sauvé la Belgique ». Il aurait obtenu trois garanties: a) l'indépendance de la Belgique (avec quelques limites), b) unité de la Belgique, c) maintien de la dynastie.* » (Capelle vergiste zich of overdreef bij opzettelijk?)

Op 5 december ontmoet Daye Davignon, gewezen ambassadeur van België te Berlijn die met Capelle de koning naar Berchtesgaden vergezeld had. « *Davignon me confirme* », aldus Daye « *en tout point ce que le comte Capelle m'avait dit de l'entrevue heureuse... Il me dit : « au fond, M. Staf De Clercq ... est le grand vaincu de la journée.* »

Laat ons aannemen dat het een tikje overdreven is, meer wens dan werkelijkheid. Te onthouden valt dat persoonlijkheden uit de onmiddellijke omgeving van de koning na Berchtesgaden optimistische geruchten hebben verspreid. De ontgoocheling te Laken was wellicht niet zo groot als de l.v. wil doen aanvaarden.

Voor Hitler was het gesprek in Berchtesgaden in werkelijkheid een maat voor niets. Dat blijkt uit zijn instructie van 28 november 1940, negen dagen na het onderhoud. « In de verhouding tot België, leest men, is er geen wijziging ingetreden. Er bestaat dus geen aanleiding om de vroegere instructies te wijzigen. Bij het bezoek van de Koning der Belgen aan de Führer zijn er over de toekomst van België of de krijgsgevangenen geen toezeggingen gedaan. » (Een bewijs dat ze er door de koning wel gevraagd werden.)

Ik merkte het reeds op : toen Hitler medio oktober, op aandringen van Marie-José, het gesprek met Leopold over de toekomstige Duits-Belgische betrekkingen aanvaardde, week hij impliciet af van zijn door wantrouwen geïnspireerde juli-instructies. De parentheses wordt na Berchtesgaden gesloten. Net als voorheen kwam de vorst toen onder politieke controle. Mettertijd zal Hitler de aanwezigheid van het krijgsgevangen staatshoofd in het land als een politieke hinder ervaren waaraan hij zich des te meer ergert daar hij beseft er zelf schuld aan te dragen.

Summary : Berchtesgaden (november 1940) : previous history, substance and results.

The leopoldistic version of the events before Berchtesgaden — politically the most important period in the Question Royale during the occupation — is from the start till the end historically not grounded. The known facts prove that the King was absolutely not passive in political matters. He doesn't reject the proposal for a meeting with Hitler. Already on May 31 he declares to agree in principle to meet the Führer. On June 26 he again expresses this willingness. In October he sends his sister Marie-José, crownprincess of Italy, to Hitler, collecting the requested invitation for a meeting. The meeting Hitler-Leopold III at Berchtesgaden (November 19) reveals not only a humanitarian, but also an undeniable political character.

There is too great a difference between the leopoldistic version and the facts — as far as known at this moment and from limited sources. One is inclined to ask oneself if the editors of the Whitebook (J. Pirenne, secretary of the King) and of the report of the Servais-commission, had knowledge of all the facts, which normally should have been at their disposal. If the answer is no, than one has to assume « a secret of the King ».

